

B. Rahmi Eyüboğlu ve Cahit Koytak Şiirinde Tanrı/Allah Tasavvuru

Nurettin ÇALIŞKAN*
Mehmet ÜNAL*

ÖZET

Türk şiirinde toplumun içinden geçtiği buhran, sosyal çatışma ve kırılmaların yansımaları bariz biçimde görülür. Krizlerin yaşandığı alanların en mühimlerinden biri ise inanç ve tanrı tasavvurudur. Çok yönlü bir sanatkar olan Bedri Rahmi Eyüboğlu, erken Cumhuriyet dönemi şairlerindedir. İç dünyasında bu tasavvura ilişkin yaşadığı çatışmanın izlerini şiirinde görmek mümkündür. Devrinin Cumhuriyet ideallerini benimsemiş bir aydını olarak Allah'a ilişkin tasavvurunu ve inanca dair yaşadığı çatışmayı mısralarında sıkça yansıtır. Bedri Rahmi'nin arayışı içe doğru bir seyir takip ederken günümüz şairlerinden Cahit Koytak ise, mümin bir tavırla şiirinde Tanrı tasavvuruna bir işlevsellik atfeder. İçkin ve aşkın bir tanrı ve onun ezeli ve ebedi varlığı insanın evrensel ve varoluşsal sorunları karşısında şiirinde kendisine rehberlik yapar.

Biri Allah inancını kendi içinde bir sorunsal olarak yaşayan huzursuz, diğeri aktif ve her an eylem hâlinde bir tanrı tasavvuruna sahip ve mutmain, aynı coğrafyanın iki şairinin şiirlerine bu cepheden bakmak, okura Türk şiirinin felsefi ve kültürel ilgilerinin sığ değil derin olduğuna dair ikna edici bir fikir sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tanrı, aşken, şiir, inanç, panteizm*

The Conception of God/Allah in the Poetry of B. Rahmi Eyüboğlu and Cahit Koytak

ABSTRACT

The crises, social conflicts and fractures of Turkish society find their reflection in Turkish poetry. One of the most important areas of debate in the crises that have been experienced concerns faith and the conception of God. Bedri Rahmi Eyüboğlu is a poet of the early Republic era. He is a multi-faceted writer of great artistic skill. His inner conflict can be traced through his works. As an intellectual who espoused the ideals of the new Republic in his poems, he frequently reflects his ideas about faith and his conception of God. Whilst Bedri Rahmi's quest provides a route to the internal, another contemporary poet, Cahit Koytak, in the manner of a complete believer, assigns a functionality to the concept of the supreme being. An inherent and transcendental conception of God and His eternal being guides Koytak in his poetry when dealing with universal and existential challenges.

The works of these two poets reveal the former as a restless man who experienced belief in God as a problem, and the latter a satisfied person with his belief in God constantly in action. Studying these works persuades the reader that our poetry, far from being shallow, has a deep cultural and philosophical background.

Keywords: *God, transcendental, Turkish poetry, belief, pantheism*

*Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, ncaliskan@sdu.edu.tr

*Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Bölümü, mehmetunal@sdu.edu.tr

Giriş

Şair içine doğduğu dilin imkânlarını, muhayyilesinin emrine vererek kendi şiir evrenini oluşturur. Cumhuriyet dönemi Türk şairlerinin şiir mecraları, poetikaları ve şiirlerinin tema, dil, ses ve yapı özellikleri itibariyle birbirleriyle bazen örtüşür, bazen de derinlemesine farklılaşır. Modern Türk şiiri aynı coğrafi mekânda birbirini izleyen zamanlar içinde biçim ve üslup yönünden çeşitlenme göstermiş, yüz yıla yaklaşan geçmişi ile bu dönemin şiir zeminine başka aidiyetlerin yanı sıra, şairin yaslandığı inanç ve düşünce geleneği de rengini vermiştir. Yazımızda iki şairin şiirlerinde Tanrı ve O'nun aşkın varlığının nasıl işlendiğini anlamaya çalışacağız. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yarım yüzyılının tanığı olmuş üretken bir ressam ve şair; Cahit Koytak ise, bu tanıklığı halen sürdüren günümüz şairlerindedir. İki şairin şiirlerini karşılaştırmalı olarak okuma deneyimi, Cumhuriyetin ilk dönemine ait romantizm vurgusu taşıyan Türk şiiri ile son dönem Türk şiirinin Tanrı tasavvurundaki farklılık ve benzerlikleri görme imkânı verebilir.

Edebiyat ile toplum ilişkisini konu aldığı kitabında Kemal Karpat, yeni Türkiye Cumhuriyetinin aydınlanma felsefesinin ilham kaynağı olarak modern edebiyatı işaret eder. Ona göre, genç Türkiye devletinin tarihi Çağdaş Türkiye edebiyatının tarihidir denilebilir. 1930'ların ikinci yarısından sonra, başka alanlarda olduğu gibi edebiyatta da Batılı edebi anlayış yeni referans kaynağı olarak benimsendi ve Divan ve Tekke edebiyatının izleri neredeyse büsbütün silindi.¹ Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne değin geçen bir asırda, edebi çerçevesini Tanzimat edebiyatından devralan Türk şiiri biçim ve öz yönüyle sürekli arayış içinde oldu ve şaşırtıcı denilebilecek bir çeşitlilik kazandı. Toplumun içinden geçtiği sosyal, iktisadi ve kültürel değişim karşısında hassasiyet gösteren sınır uçları gibi çalışan şair zihni, küçülen Osmanlı coğrafyasının bu en son toprağında muhayyilesini de yeni sınırlarına uyarlarken sancılı dönemler geçirdi.

Bu geçiş döneminin tabii sonucu, modern Türk şiiri dil, düşünce ve tema yönüyle evrensel-yerel ve modern-geleneksel olan arasında sürekli gelgitler yaşadı. Bu gelgitlerin gerisinde yatan felsefi akımlar ve ideolojik çatışmalar, Türk şiirinde de etkisini göstermekte ve kimi zaman şairlerin ideolojik aidiyetleri edebi niteliklerinden daha önemli bulunmaktadır.² Modernizm ile ülke gerçekleri arasında sıkışmış şair muhayyilesi, bir yanda sanatında yenilik arayışına girerken diğer yandan ilham kaynakları açısından ülkenin tarihi ve kültürel kodlarından uzak düşmemeye çalışmaktadır. Buna rağmen, Türk şiirinin bir yüzyıldan diğerine geçtiği günümüzde, kendisini tanımlamayı kolaylaştırıcı bir yapıya kavuştuğu yine de söylenemez.

Akıl ve gönülde Tanrı: Türk Şiirinde Yaratıcıya İnanmanın Tezahürü

Yukarıda değindiğimiz gibi, Tanzimat'la birlikte ülke aydını, inanma sorunsalı karşısında yoğun tereddütler, daralmalar ve tutulmaların yaşandığı sürecine girdi. Eğitimde Batılı olmayan bir yaşama geleneğinin de var olduğu olgusu gözden ırak tutuldu. Bu durum Cumhuriyet Türkiye'sinde de hız kesmeden devam etti. Değişen husus, Cumhuriyetle birlikte Batı çıkışlı felsefi ve sosyal düşünce akımlarının doğurduğu tartışmalar karşısında savunmacı konumun değil, aktarmacı bir duruşun benimsenmiş olmasıydı. Batılı normların dışında kalan hayat algısını modern şiirin

¹ Kemal Karpat, *Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yay., İstanbul 2009, s. 130.

² Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İnsan Yay., İstanbul 1986, s. 400.

kalıpları içerisinde ifade eden şiir anlayışı ya eleştirildi veya yok sayıldı.³ Türk şiirinde de günümüze kadar birbirine paralel iki kulvarda ürün verildi: Bir kulvarda aşkın gerçekliğe, metafizik kaygılara ve mistik boyuta kapalı bir poetika; diğer kulvarda ise biçim açısından yenilikçi, öz açısından ise sürekliliği olan bir inanca ve metafizik anlayışa yaslanan ve geleneği dönüştürerek kullanmaya çalışan bir şiir anlayışı ile bugünlere gelindi. Şairlerin inanç noktasından hareketle, dünya görüşlerine göre sınıflandırılması sıradanlaştı ve ideolojinin araştırmacılığı sanatın birleştirici gücünün önüne geçti. İnanca ilişkin fenomenlerin ve pratiklerin şiirden mümkün olduğunca uzaklaştırılmasını ve şiirde seküler bir dilin kullanılmasını savunanlarla, inanca ilişkin duygularını imgelem ve tema düzeyinde şiire yansıtanlar arasındaki anlayış ve yaklaşım farkı her zaman gözlemlendi. Yine de, bu iki kulvar arasında geçiş noktalarının var olduğu unutulmamalıdır.

Şair Bedri Rahmi

1913 yılında doğan ressam-şair ilk gençlik yıllarını Trabzon'da geçirdi. Kardeşlerinin hepsi bir biçimde sanatla içli dışlı olan bir ailede büyüdü. Eski adı Sanayi-i Nefise olan Güzel Sanatlar Akademisi'nde iki yıl öğrencilik yaptı ve Fransa'ya gitti. 1936'da açılan uygulamalı diploma yarışmasında başarılı oldu ve Akademi'de resim hocası olarak kendisine ayrılan atölyede çalıştı ve profesörlük payesini elde etti. 1975 yılında ölünceye değin resim, şiir ve deneme yazılarıyla harmanlanmış hayatını Türk edebiyatının ve sanatseverlerin yararına adadı.

Bedri Rahmi, Cumhuriyet'in ilk öncü ve sözcü kuşağını her yönüyle temsil eden komple bir sanat insanıdır. Şiire başladığından beri tanıdığı olduğu Birinci Yeni, İkinci Yeni, Toplumcu, Hisar gibi şair zümrelerinin hiç birine katılmaz. Cumhuriyetin hâkim ideolojisi etrafında biçimlenen sanat ve şiir anlayışında, milli kimliğini oluşturan unsurların her zaman ırka değil kültüre dayalı yönlerini öne çıkarır. Yaptığı yurt içi yolculuklar hem resmi hem de şiiri için gerekli zihinsel ve kültürel zeminin oluşmasını sağlar. Özünü halk sanatından ve tabiattan alan söylemini çağın şartları ve anlayışı doğrultusunda yeniden üretir. Bu yönüyle ismi Ahmet Kudsi Tecer, Şukufe Nihal, Arif Nihat Asya, Zeki Ömer Defne, Cahit Külebi gibi romantik Türk şairleri ile birlikte anılır. Cahit Külebi kendisinin de içinde olduğu bu şairlerin romantizminin yapıcı ve fertçi değil toplumcu olduğunu söyler. Gözleri geleceğe kararlı ve ümitli bakmaktadır. Kendilerini taze tutarlar. İyimserliklerini ve neşelerini kolayca yitirmezler. Hüznü, kederi bir başka duyarlar. Poetikalarında kaynak, milli sanattır. Sanatta felsefi tavırları Realizm'den beslenir.⁴

Şairdeki Anadolu değerlerine bağlılık, var olanı tekrar etmek şeklinde sıkıcı bir monolog değildir. Derinden gelen vicdani bir sorumluluğun şiire dönüşmüş halidir. Sonuçta şiirle şair birbirini bütünlemelidir. *Denizli Destan* şiirinden alınan şu dizelerin, onun bu görüşünün yansıması olduğu söylenebilir.

*Dostlar günabı vebali boynunuza
Öyle lök gibi oturmuş kalmış*

³ Ebubekir Eroğlu, *Modern Türk Şiirinin Doğuşu*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005, s. 77.

⁴ Ramazan Korkmaz, Tarık Özcan, (Ed.Talat Sait Halman), *Türk Edebiyatı Tarihi, 1950 ve Sonrası*, C. 4, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2007, s. 76.

Öylesine saplanmış kalmışsınız ki İstanbul'a
 Bir türlü atlayıp kalemin sırtına
 Üsküdar'ı aşmamışsınız
 Zeybeğini oynamış, Zeynebini söylemiş
 Horonunu tepmişsiniz Anadolu'nun
 Halayını çekmişsiniz ama
 Çilesini çekmeye yanaşmamışsınız⁵

Bütün şiir kitaplarını bir araya getirdiği *Dol Karabakır Dol*, okuyucuyu yolun iki yanından bir renk ve kelime cümbüşünün ve izlek tayfının aktığı bir yolculuğa çıkarır. Folklorik unsurlara fazlaca yer verdiği için, şiiri İkinci Yeni Şairlerinden Turgut Uyar tarafından, “Bu yönelmede de en kötü en verimsiz en kolay yolu seçti; Halk şiirine, halk değerlerine körü körüne bir hayranlık.”⁶ ifadesiyle eleştirilir. Ressamlığının tema, yapı, ses ve dil özellikleri açısından şiirine girintisinin çok yoğun olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Şiirleri kalem yerine fırçayla yazılmış gibi hareketli; kelimeler sanki desenlerden inmiş gibi oynak görünür. Dizeler, sonuna gelindiğinde bile devam ediyormuşçasına zihni hemen terk etmez.

Şair Cahit Koytak

Şair-çevirmen Cahit Koytak, yerli duruş ve yaşayışın güçlü hissedildiği bir taşra şehrinde, Erzurum’da doğdu ve yetişti. Kendisi de babası gibi el becerileri konusunda on parmakta on marifet denilen türden bir şairdir. Bedri Rahmi’den farklı olarak, aile dış tesirlere kapalı bir aileden gelir. Geçmişten tevarüs edilen her türden geleneğin ve değerin fiilen yaşandığı ilk gençlik döneminden sonra 1966’da kimya mühendisliği eğitimi için İstanbul’a gelmesi, hayatında önemli bir dönemeçtir. Bütün aile onun peşinden gelir ve bu eski başkente yerleşir. Geçim için sürdürdüğu ticaret, onun için bir sivil üniversite olan Diriliş ekolü içerisinde şiirinin ve üslubunun olgunlaşmasına ve ürüne durmasına hiç engel olmamıştır. Atlansoy onu, “hem dünyayı cennet ve cehennemde inşa eden, hem de Cennet ve cehennemi dünyada inşa eden şair”, diye vasıflandırır.⁷ Şiirinde kurduğu imgelem havzası, içinde okurun aklını ve kalbini birbirine kenetleyerek hareket etmesini gerektiren sınırsız bir uzamdır. Hızlan şiiri için “Şiirinin kaynakları sadece edebiyattan oluşmuyor, felsefeden dünya şiirine, cazdan metafiziğe kadar uzayan geniş bir skalada seyrediyor. Onun şiirini okuduğunuzda farklı kapılar açılıyor önünüzde. İyi şiirler okumak bir yana, sizi, başta kendiniz olmak üzere, bir başka düşünce dünyasına çağırıyor.” diyerek onun aşkın olana bilinçli bir yönelişi olduğuna vurgu yapar.

İlk şiiri de 1970’te Diriliş dergisinde yayımlanır. İlk şiir kitabı *İlk Atlas*’ın yayım tarihi ise 1990’dır. Aradan geçen 20 yıl içerisinde şiirlerini *Kaşgar*, *Dergah*, *İlk nokta*, *Hece* gibi değişik dergilerde yayımlamayı sürdürür. İkinci şiir kitabı, *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı* üçleme olarak 2010’da yayınlanır. 2012’de yayınlanan *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, *Cazın İrmakları*, *Ölüme Çare ya da Şen Maneviyat* ve 2014 tarihli *Dudakta Bekletilen Şarkular* kitapları okurların kütüphanesinde yerini alır. *Taraf* gazetesinde haftada bir *Yoksullar ve Siviller İçin Tezler* başlığı altında şiir yayımlayarak, şiirin

⁵ B. Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2009, s. 233

⁶ Abdullah Çelik, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s. 34.

⁷ Hüseyin Atlansoy, “Dağın Öteki Yüzüne Çizilen Büyük Atlas”, *Hece Dergisi*, S. 7, 2003. s. 89.

popülizmin tuzağına düşmeden medyada yer alabileceğini gösterir. Koytak'ın ikinci edebi ve kültürel uğraş alanı çevirmenliktir. Yaptığı kitap çevirileri kendisine çeviri alanında ödül kazandırmıştır.

Bedri Rahmi ve Cahit Koytak: Varoluş Sancıları Çeken İki Şair

Bedri Rahmi ve Cahit Koytak duyurgaları insana açık, insanın iç ve dış dünyasına ait her türlü durumu şiirleştirmede onlarca ortak yönü bulunan iki şairimizdir. Ancak, biz burada bakışlarımızı bu yakınlıklardan çok, dönemleri ve yetişme şartları yönüyle dikkatli bakınca gözlemlenebilen farklılıklara çevirmek istiyoruz.

İki şair de varoluş sorunlarını ve fizik ötesi kaygıları şiirlerine konu edinmişlerdir. Bedri Rahmi tabiattan hareket ederek 'ben'ine döner. 'Ben' onun için her adım atışında önüne çıkan bir duvar gibidir. Koytak ise, 'ben'den hareketle evrenin insan unsurundan kaynaklanan her sorunsalını şiiriyle çevrelemeye çalışır. Bedri Rahmi'de benlik gelgitler yaşarken, Cahit Koytak'ta sükûnete ermiş bir deniz gibidir.

Bedri Rahmi yeni bir devletin kuruluş felsefesini gönülden paylaşan ve bunun ruh halini ve coşkusunu şiirine yansıtan bir üslup taşır. Koytak, elli yıl sonrasında bu ulus-devletin ve ürettiği insan tipinin taşıdığı kimlik ve varoluş sorunlarını şiirinde hissettirir. Bedri Rahmi'nin insan tipi yerel, Koytak'ınki ise daha evrensel özellikler taşır. Bedri Rahminin şiiri daha liriktir ve imgelem açısından somuta daha yakın durur. Koytak ise, şiirlerini çok değişik coğrafyalarda derinlemesine dik inen vadilere benzer soyutlamalarla örer.

Biçim açısından Bedri Rahmi ses benzerliklerini ve imkânlarını alabildiğine kullanırken, Koytak'ın böyle bir çabası yoktur; şiirleri düzyazıya yakın durur. Bedri Rahmi şiirinin besleyici unsurları halk kültürü ve sanatlarıdır denilebilir. İçerik açısından Bedri Rahmi'nin şiirleri yaşantıya, Koytak'ın şiirlerinin ise düşünceye yaslandığı söylenebilir. Koytak'ın şiirlerinden haz almak için, neredeyse bütün kadim kültürlerden ve mitolojiden ve özellikle Doğu-Batı esâtirinden haberdar olmak gerekir.

Bedri Rahmi ve Cahit Koytak Şiirinde Şair ve Görevi

Şairliğin çok güçlü bir biçimde hissedilişi ve aynı şiddette dışa vurumu iki şairin benzer yanlarından birisi. Yalnız, Bedri Rahmi'de bu vurgulama beşeri bir özellik taşırken, Koytak'ta şairlik Tanrı'nın bir elçilik özelliği bağışladığı ilahi bir titr, bir unvandır. Bu yönüyle Necip Fazıl'ın poetikasında, şiirin 'mutlak hakikati arama işi' olduğu görüşüne yakın durmaktadır. Burada Koytak'ın şair olmaktan ne anladığı üzerine *Kalk Şair* ve Bedri Rahmi'nin çok okunan *Türküler Dolusu* şiirleri, onların şiirdeki bütün mensubiyetlerini, iki şairden hangisinin şiire aşkın bir anlam yüklediğini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

*Kalk şair kalk, örtülerini at üzerinden!
Bir elini, güvercin uçurur gibi,
Omzunun üzerine kaldır ve oku
Sana okunanları!*

*Her sözcüğün sağaltıcı bir öpüş olsun,
Meneviş renkli bir tiy, Simurg'un kanadından*

*Firavunun çocukluğunu çağırsın;
Dara'ninkini, İskender'inkini
Sokrat'inkini, Rumi'ninkini⁸*

*Şairim şair olmasına
Canım kurban şiirin gerçeğine hasına*

⁸ Cahit Koytak, *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı*, Timaş Yay., İstanbul 2010. s. 44.

Usulca, yarence kondurduğun
 Yaralarımızın üzerine!
 Mısrarların –ki ebediyetin elleri ve gözleri
 Sözün ipeği ile dokumuştur onları
 Ayıplarımızı örtün
 Kemiklerimizi ısıtsın!

Ve sesindeki çağültılar
 Gönüllerimizin kapıları önünde
 Dünya ile abreti, cennetle cebennemi
 Getirsin bir araya!
 Musa'nın çocukluğunu çağırsın oyuna,

içerisine insan kokusu sinmiş mısralara
 vurgunum

Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
 Eğri büğrü, kör topal kabulüm
 Şairim

Zifiri karanlıkta gelse şiirin bası
 Ayak seslerinden tanırım

Ne zaman bir köy türküsü duyarsam
 Şairliğimden utanırım

Şairim
 Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum
 Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
 Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm⁹

Bedri Rahmi ve Cahit Koytak Şiirinde Tanrı ve Tanrı-insan İlişkisi

Yazının amacı Bedri Rahmi ve Cahit Koytak'ın şiirlerinde Tanrı-Allah tasavvurunu irdelemek olduğu için, her iki şairin de farklı biçim ve oranda paylaştığı inanç düzlemi olan İslam'da varlık tasavvuru ve Allah inancını kısaca özetlemek yararlı olacaktır.

İslam inancında Allah zorunlu varlıktır. Varlığı kendiliğinden ve yokluğu düşünülmez olandır. Zatı itibariyle mükemmel olandır. Her şey O'na muhtaçtır ama kendisi hiçbir şeye muhtaç değildir. Varlığının öncesi ve sonrası yoktur. Aşkın ve mutlak olan yegâne varlıktır. Allah dışındaki her şey, görünen ve görünmeyen âlemler, kâinat ve içindekiler mümkün olan varlıklardır ve bunlar varlıklarını O'na borçludur. Bu yüzden Allah'ın dışındaki tüm varlıkların varlığı da yokluğu da mümkündür. Ama mutlak yokluğun varlığı ise imkânsızdır. Varlığı zorunlu Allah'ın zatını ispat için gerekli olan mutlak yokluk, düşünülmesi muhal bir durumdur. Allah ile yarattıkları arasında varoluş açısından derece değil mahiyet farkı vardır. O yaratan; diğer varlıklar yaratılmış olanlardır. Varlığı hakikat ise, yokluğunun mantıki izahı saçma olur. Tersine de doğrudur. Yok sayan varı yok edemez; yalnızca inkâr etmiş olur.

İslam dini içinde akıl yürütme sisteminde Allah, varlığın merkezinde yer alır. İslam Uygarlığı düşüncesinde sıralama Allah-İnsan-Tabiat şeklinde işlerken, Grek-Batı düşüncesinde bu işleyiş insan-tabiat-Tanrı biçimindedir ve tabii olarak en ihmal edilebilir konumdadır. Batı düşüncesinde insan Tanrı veya tanrılara savaş açabilir. Allah'a ait bir nitelik keyfi olarak çekilip alınabilir. İslam inancında ise Allah'ın mutlak fail olduğuna inanmak esastır. Orada uzakta bir Tanrı tasavvuru varken, bu tarafta 'Allah şab damarından daha yakındır' diye inanılır ve inanan insan O'nunla diyaloga girebilir. İnsan iradesi ile karar verir ve bu özelliği onu nesneye dönüşmekten korur. Kurduğu ilişki öznenen nesneye doğru değil, özne-özne arasındaki ilişkidir. Batı düşüncesinde sınırlı insan duyu yetileriyle sınırsız açıklamak cesareti öne çıkarken, İslam inanisinde iman eşiğinden geçilmeden sınırlı olan akıl, sınırsız olan zatını kavramaya çalışabilir. İslam inanisinde Tanrı mutlak hakikatini ve varlığını başka bir şeyle paylaşmaz. Varlık âleminde Allah'tan bağımsız bir yaşama alanı olduğunu, O'nun

⁹ Eyüboğlu, *age.*, s. 193.

hayata müdahil olmadığını düşünmek şirk diye tanımlanır. O, zatı ile “mutlak gayb”dır ama bu gâiplik Allah’ın zuhurunun şiddetindedir. Varlıkta ise sıfatlarıyla tecelli eder.¹⁰

Koytak’ın şiirinde Allah, çok az bir istisna ile lafzın geçtiği hemen her şiirde üçüncü şahıs olarak şairin şiirdeki söylemine tanıklık yapan yüce varlıktır. Koytak, inancına göre kendisine zaman ve mekân nispet edilemeyen Tanrı’nın ulûhiyeti adına konuşur. Bedri Rahmi kendisini merkeze alarak Tanrıdan bahsederken, Cahit Koytak, bütün insanlığın, eski ve yeni bütün kültürlerin ortak ilahı olduğu vurgusunu öne çıkarmak için Tanrı kavramını yeğliyor gibidir.

*Yalnızlık...
Bitişik yataktaki hasta:
Başımın altında elleri
Ve gözleri tavanda - sabaha kadar
Alçak sesle
Tanrı'yla konuşuyor
Ve bazen de seninle.*¹¹

Koytak’ın *Münzevinin Aynaları* başlıklı şiiri, yukarıda değindiğimiz gibi, şairin Tanrı’yı doğrudan muhatap alarak konuştuğu ve içini döktüğü bir tevhit ve/ya münacaat şiiridir. Kendisini derin bir varoluş sırrı karşısında sınar. İnsan kendi içinde bu kadar ikiliği barındırdığına, hayır ve şerri aynı bedende aynı organlar ve o bedene konuk olan ruh ile işlediğine göre, bunun için bir antitez gereklidir. Kaynağı şüpheli olmakla birlikte tasavvufdaki Allah’ın, âlemleri insan için, insanı da kendisi için yarattığı düşünülür. Necip Fazıl bunu “Allah ve İnsan” başlığı ile şu dizelerde şiirleştirir:

*Seni aramam için beni uzığa attın
Alemleri benim, beni kendin için yarattın.*¹²

Tanrı’nın yokluğunun muhal oluşu keyfiyetini kendi açmazlarından ve ‘nâkıs’ oluşundan hareketle dile getirdiği bir şiiri okumaya çalışıyoruz. Şair, ‘insan olarak gözümü her zaman dış dünya ve âleme çevirerek tefekkür dediğimiz eylem yoluyla Tanrı’nın varlığına delil aramam’, demek istiyor. Yaşamları boyunca pençesini şairlerin üzerinden çekmediği görülen bu yakıcı varlık sorunsalı Koytak’ı gölge gibi izlerken, Bedri Rahmi bu sorunsalın çevresinden dolanmayı tercih eder gibidir. Bunun göstergesi, ilk şiir kitabı *Yaradan’a Mektuplar*’dan sonraki şiir kitaplarında bu tür varoluş sorunlarını temalaştırmayı bırakmış olmasıdır.

Bedri Rahmi’nin adı geçen şiir kitabında yer alan *İkinci Mektup* şiiri ile karşılaştırıldığında biçim yönünden her iki şairin de istifham yoluyla Tanrı’ya yönelmeyi ve konuşmayı tercih ettikleri görülür. Bedri Rahmi’nin diğer şiir kitaplarında böylesi mistik panteist diye adlandırılacak şiirleri, yerlerini tasvirici, izlenimci doğal hayatı duyumsayışı içeren şiirlere bırakmıştır.

¹⁰ Mustafa İslamoğlu, *Âlemlerin Rabbi Allah*, Denge Yay., İstanbul 2006. s. 23.

¹¹ Cahit Koytak, *İlk Atlas*, Timaş Yay., İstanbul 2011. s.173

¹² Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1981. s. 34

Bedri Rahmi, bu dünyayı canını tenini burada bırakıp gitmek istemez. Sanki insan olmakla ölümsüzlüğü de hak etmiştir. Fena bulmayı kendine hiç yakıştıramaz. Şiirinin hâkim unsurlardan biri olan hayat, can ve beden kavramları ve bu kavramlara yapılan vurgunun aşırılığı şiirinin zemininde Tanrı/Allah'a mistik bir teslimiyetten çok, maddeci-panteist bir düşüncenin bulunduğu izlenimi uyandırmaktadır. Üslup yönüyle Kaygusuz Abdal gibi halk şairlerinin söyleyişine yakın dursa da, onun varlık sorunsalı karşısındaki duruşu daha karmaşık görünmektedir.¹³ Burada bahsi geçen mistik panteizm Tanrı ile evreni veya Tanrı ile tabiatı özdeşleştiren panteizm türüdür. Ya Tanrı hakikat ve tabiat onun algılanışı veya görüntüsünden ibarettir veya evren hakikat, Tanrı mevcut bütün her şeyin toplamı ve onların içinde mündemiçtir. Birinci görüş natüralist panteizmin, ikinci görüş ise materyalist panteizmin temel iddiasıdır.¹⁴ Bedri Rahmi'nin geleneksel aile ve çevre kültürü içerisinde edindiği Tanrı tasavvurunun giderek böyle bir panteist anlayışa evrildiğinin izlerini şiirlerinde bulmak mümkündür.

“İnsan neden hak ettiğini alamıyor, Tanrı neden vermiyor” sorunsalına dayanan bu şiirini, Cahit Koytak'ın *Münzevinin Aynaları* şiiri ile karşılaştırmalı olarak okumayı deneyebiliriz.

*Kusura bakma idare etmez;
Bir avuç toprak nemize yetmez;*

*Sen, istediğin kadar bize cennetini methet.
Göklerine zümürüt döse ve hurilerle tefriş et.
Sen gel benim canımı al, sonra da cennete ilet
Sen onu cümlere vadet, cansız neme lazım cennet
Sen bana canımı terket, kara toprak bin bereket.*

*Pazarlık etmek istiyorum.
Hiç olmazsa, son nefeste, eğil kulağıma söyle
Sırrını ver, canımı al.
Sırrını ver, canım helâl!
Söylemezsen haram olsun yirmi turnağım yakanda
Bunu hatırlatıp dursun!
Ne hikemettir:
Benimle başlayan dünya benimle bitmez;
Benimle geldi bu kervan, benimle gitmez;
Benim için açtı bu güller,
Oylum oylum, katmer katmer;
Her biri bir cennet değen
Yedi veren karanfiller.
Bunları hep birer birer,*

*İnsanların en kibirlisi olduğumu düşünüp de
Onurları kırılmışların önünde
Yere kapandığımda
Varlığım bu küçümen tanrıların ayaklarıyla
Bir kenara itildiği zaman
Yakınmalarımı sitemlerimi
Kime yapardım Tanrım?
Ya olmasaydın!*

*Ya olmasaydın!
Harami ininde müriüvet
Köle pazarında paye dağıtılırken
'Bir kenarda kalma'yı marifet,
Ve unutulmayı marifet bilerek
Beyliği sultanların katında
Aramaya çıkıp da sonra
Yarı yoldan dönmeyi başardığım zaman
Sürurumu kime gösterip kime
Kurum satardım Tanrım?*

*Ya olmasaydın!
Sürurla dolup taşıdığım anlar
Dağları sır yüklü develer gibi
Yerinden oynatabileceğimi
Yürütebileceğimi*

¹³ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı: 1923-1950*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993. s. 681.

¹⁴ Süleyman Uludağ, “Ferid Kâm ve Vahdet-i Vücûd Adlı Eseri”, *Tasavvufî, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2, s. 23, 2009. s. 29.

Elimden alverdiler;
Sonra okuyup üfleyip
Toprağa salverdiler.

*Bu ne menem iştir ki:
Yarap! Niçin bu dünyaya diri gelinir,
Acep niçin cennetine diri girilmez?
Elimde büyüyen ömrüm kapar giderler.
Kapar bir çıkmazға sapar giderler.
Bu ömür kaskatı geriliverir
Kapının önüne seriliverir.
Seninle boynuma taktığın ömür;
En güzel hediyen, geri verilir.¹⁵
Kırbamda su heybemde azık
Ve türkülerimde...
Türkülerimde söz bittiğinde;*

*İnsanın ket
Gecenin yıldızsız
İfritlerinse daim peşimde
(Hem uyanıkken hem de düşümde)*

*Düşünüp coştüğüm ve naralarımıla
Yalnızca fareleri ürkiütüp
Vaşakları dağ keçilerini...
Sonunda uyuyan aslanı
Uyandırdığım zaman
Hercai gönlümü can tasasıyla
Kimin yulksına
Katardım Tanrım?*

*Ya olmasaydın Tanrım
Ya olmasaydın!
Yürüdüğüm yollar tükendiğinde
Dostlar yabancıya
Sıla gurbete benzediğinde...
Olduğu zaman
Kimin kapısını omuzlayarak
Hoyratça açar da kimin
Aynalarını parçalayarak
Canımı içeri atardım Tanrım
Sen olmasaydın?¹⁶*

Doğu kültüründeki insan tasavvurunda insanın *nefs* yanının su, ateş, hava ve toprak yani *anâsır-ı erba'a*'dan oluştuğu kabul edilir. Bunlardan ateş unsuru, insanın şeytana ve şeytanın eylemlerine yakın durduğu yanıdır. Şair kibir sözcüğü ile şeytanın Tanrı'ya başkaldırmasına telmihte bulunmaktadır. Modern zamanların kendisine bulaştırdığı ayartılmaları Tanrı'ya yönelerek itiraf etmeyi ve nefsin dikte ettiği kötücül kazanımlardan ruhu boşaltmayı, unutulmayı, affedildim diye sevinmeyi, caka satmayı teşbih yoluyla insan imgesine dönüştüren bu Koytak şiirinde, insanın kötülüğe olan meyli ile *nefy*; onlardan Tanrı'ya sığınma yoluyla da *ispat* yoluna gidilmektedir. Böylece, bu şiirde bir bakıma kelime-i tevhidin açılımı yapılmaktadır. Şiir, Koytak'ın merkezine "ben"i yerleştirdiği nadir şiirlerinden biridir. Ama buradaki "ben" bütün insanların ortak "ben"ini, benlik yazgısını temsil etmektedir.

Varoluş sorunsalının merkezine inmeye çalıştığı izlenimi veren Bedri Rahmi'nin 5. *Mektup* şiiri ise, yine 'ben'in Tanrı karşısındaki acizliğinin tersten itirafı gibidir. Tek muradı Allah'ın ona bu yetkiyi, izni bağışlaması ve bu izinle ömrünü yeryüzünde istediği kadar memnun ettikten sonra yine ölmek istediği zamanı kendisinin belirleyip kendi canını bedeninden kendi elleriyle çekip almasıdır.

*Kendimi Kendim Yaratsaydım
Kendi çamuruma kendimi katsaydım
Kendimi kendim yaratsaydım!
Ervelâ eldiven gibi çevirip tersine içimi,*

.....
*Yakendi elceğizimle bir karanfil gibi koparıp
canımı,
Pencerenin demirlerine bağladım.*

¹⁵ Eyüpoğlu, *age.*, s. 6.

¹⁶ Cahit Koytak, "Münzevinin Aynaları, *Kaşgar Dergisi*, S. 15., Mayıs, İstanbul 2000. s. 5.

günahlarımı ayıklardım.

*Ağrılarımı yakalayıp bellerinden,
Şüphelerimi tutup ellerinden denize atardım.
Ve günlerden bir gün kapının eşigine,
Nar taneleri gibi serpip kanımı*

*Pazarlık etmeden ağlardım
Hiç bir şey beklemeden
Ne serin bir köşe cehenneminden
Ne bir mâbur beste cennetinden!¹⁷*

Her iki şair de şiirlerinde varlığın izlerini sürerler. Fakat Koytak'ın kendinden çıkıp kozmosu kuşatan bir dile dönüşen imgelemine karşın, Bedri Rahmi, bencillige kadar varan istek ve arzularını talep edici, tahakküm edici bir dille kullandığı kelimeleri dizelere dönüştürür. Dua ve niyazda bulunur ama baştan beri belirttiğimiz gibi çevreden merkeze yönelmiş bir "ben" duygusu ile yapar. Yusufçuk kuşu onun için tabiatın dilini çözmüş bir bilge değildir. Tanrı ile sanki ona akıl veren, bir gözü açık, nazlanan ve sıranın hep kendisinde olmasını isteyen bir çocuk edasıyla muhatap olur. "Mademki sana konuğum, benim hazlarımın sürekli ve en üst düzeyde kalması için hazinenen sürekli bağışta bulunmak zorundasın." demek ister. Oysa Koytak'ta kelimeler onu Tanrı katına yükselten bir binit görevi görür.

*Yusufçuk kuşu incir ağacına kondu
Balları damlayan incirleri delik deşik etti
Sonra metelik vermeden çekip gitti.
Ben de incirlere uzanacak oldum
Kıyametler koptu
Altın teraziler kuruldu
Abret sualleri soruldu.
Yarab! Beni de Yusufçuk gibi bahçelere
Kırlangıç misali mevsimlere uçur!
Senin elinden çıksın rızıkım
Beni sen acıktırdın sen doyur
Bensiz boy atsın başakların
Bensiz kabarsın karpuzların
Çilekleri halkederken bana mı sordun.
Beni rezil rüsvay etme Tanrım
Ben bir misafir kulunum
Kölen değil, kölen değil.¹⁸*

*Gecenin Sahibi
Ağustos böceğinin yüreğine
İndiriyor sırrını
Ve ağustos böceği
Sesine ardıç ağacının*

*Bilgeliğini katıp
Ateşten cümlelerle
Tanrı'nın sözlerini öğretiyor
Öteki böceklerle*

*Sessiz ve uzun hıçkırıklar
Sessiz ve uzun
Yıldızların kristal hıçkırıkları
Böceklerin mahzun*

*Ağustos böceği, sesine yıldızların
Parıltısını katıp
Tanrı'nın yollarını gösteriyor
Yolunu kaybedenlere*

*Sisle örtülü yolları O'nun
Yanından geçip giden
Dipsiz uçurumların*

*Sisle örtülü yollar
Sisle örtülü her şey
Sisle örtülü rubum.¹⁹*

¹⁷ Eyüpoğlu, *age.*, s. 12.

¹⁸ Eyüpoğlu, *age.*, s. 15.

¹⁹ Koytak, *age.*, s. 36

İki şiirde de kuş ve böcek imgeleri Tanrı'nın görev verdiği birer elçidir. Bedri Rahmi yusufluk kuşu ile aynı konumda görülmediği için tarizde bulunuyor. Ama insan tabiattaki döngünün hep tüketen tarafında yer alıyor. Ama o kuş başka bir hayvanın avı olmak zorunda. Dolayısıyla emeksiz gibi görünen hayatının arka yüzünde bir dram saklıdır. Şair bunu bilmiyor olamaz. Ama kuşun görünen anlık mutluluğu onu çılgına döndürmeye yetiyor. Koytak ise ağustos böceği gibi aracısız, duru, sisten arınmış bir yoldan Tanrıya ulaşamadığı için sitemkâr. O eserden müessire giden yolda esere takılıp kalmamaya çaba gösteriyor.

Bedri Rahmi'nin şiirinde varoluş sorunsalının temelinde Tanrı'nın eylemleri ve hazları sınırlayıcı ve dolayısıyla özgürlüğü kısıtlayıcı bir tasarrufunun olduğu iması şiirlerinin satır aralarında hissettirilirken, Cahit Koytak'ta okuyucuya bu tasarrufun tam tersine özgürleştirmek için kullanıldığı düşündürülmektedir. Ama burada olumsuz anlamda araya giren şey, insanın iradesi ile ortaya koyduğu şeytani güç kullanımudur. Bedri Rahmi şiirinde, 'Tanrı' hazzın sürekliliği önüne 'fena' engelini diken bir üst varlık konumunda görülürken, Koytak'ta aynı sorunsal, vicdan ve gönlü aydınlatan kesintisiz bir ışık kaynağı ve bir lütuf olarak sözün merkezine yerleştirilmektedir.

Sonuç

Şairler sözü imgelem yoluyla sanata dönüştüren kişilerdir. Bu yazıda, Tanrı tasavvurunun iki şair muhayyilesinde nasıl şekillendiği ve sınırlı ifade imkânları içinde Tanrı algısının şiirlerinde nasıl imgelendiği ortaya koymaya çalışıldı. Yazarı olduğu gazetede çıkan yazı-şiiri, bu mevzunun Koytak'ın şiirinde en güncel hali ile nasıl durduğunu görmeye yardımcı olabilir. Bu şiir, Sevan Nişanyan adlı bir köşe yazarının aynı gazetede *Kelimebaş* adını verdiği köşesinde 21 Eylül 2009'da *Sansür* başlığı ile yazdığı yazıya cevap niteliğindedir. Şair, "*Köşe komşum, Sevan Nişanyan'a, sitemkârane, tarizkârane bir 'merhaba!'*" diyerek kaleme aldığı 'Prolog' başlıklı şiirinde inanmış bir insanın varoluşunun özündeki Tanrı'yı nasıl duyumsadığını anlatır:²⁰

²⁰ Cahit Koytak, *Prolog*, Taraf Gazetesi, 05.10.2009, www.taraf.com.tr/yazilar/cahit-koytak/prolog/7779/
 "Şimdi diyorlar ki memlekete özgürlük geldi. Doksan seneden beri tabu olan şeylerden bile artık serbestçe bahsedebilirsiniz. Ama bir de ne görelim? Bu sefer başka şeyler sansüre tabi olmuş. Orduya, devlete, Yüce Manitu'ya istediğini söyle serbest, ama iş İlkçağ Arap mitolojisini sorgulamaya geldi mi orada dur diyorlar.
 Neymiş? Allah diye biri varmış, canı sıkıldıkça kitap yazarmış ama artık yazmamaya karar vermiş, pırpır kanatlı ulaklarla birtakım hazretlere mesaj iletirmiş, o hazretlere dil uzatan maaşallah çarpırmış. Bu bükâyelere istemesen inanma diyorlar, tamam, ama inanmadığını açık açık söylemen caiz değildir. Nedenmiş? Müslümanlar alınmış!
 Doğanın boşluk kabul etmemesi gibi, bu toprakların havası mıdır, suyu mudur, özgürlük kabul etmiyor herhalde." Sevan Nişanyan *Sansür Kelimebaş* adını verdiği köşesinde 21 Eylül 2009'da *Sansür* başlığı ile yazdığı yazıya cevap niteliği taşıyor.

*insan, ömrünce yanağını dayayacağı bir başka
yanak,
yüregini dayayacağı
bir başka yürek arar durur,
"bırakma uykuya gömüleyim!"
yabut, "uyursam, bırak, yanında uyuyayım,
korkmadan, uyanamamaktan!" diyebileceği
birini...*

*bir insan, bir ağaç ya da bir taş,
bir mevsim, bir kitap, bir sanat, ne olursa...
sonra, o şeyin içinden derinden derine
duyduğu sese, tutar, "Tanrı!" der
ve o zaman, her şeyden taşar Tanrı...*

*taş, ağaç, kerpiç, oyun hamuru,
görünen, görünmeyen,
konuşan, konuşmayan,
her neyse, her kimse,
yitirdiğimiz zaman 'tanrı'mızı,
kendi postumuzun içinde biz de
kayılmış hissederiz
kendi benliğimizi,
benliğimizin rengini,
var oluşumuzun derinliğini.*

*yön duygumuzdur çünkü o,
kendilik genimizdir 'tanrı'.*

Koytak'ın sade ve basit ama güçlü imgelerle oluşturduğu aşkın ve 'insana şahdamarından daha yakın' tanrı algısı ile, şiir seyrinde sürekli karşılaşılr:

*Bir tanrın yoksa,
İçinde başlayıp sonsuza giden...
Bir yolunda olmaz,
Yol arkadaşın da,
Bir yolun yoksa sonsuza giden,
Bir öykün de olmaz,
Ülkün de olmaz,
Türkün de olmaz.²¹*

Bu mısralar Bedri Rahmi'nin ölümünden önce yazdığı 13 Şubat 1975 tarihli son şiirlerinden biri olan 'Geliyoruz' başlıklı şiiri ile birlikte okunabilir. Şiirlerinde hemen hiçbir yerde herhangi bir kutsal metne atıf yapmamasına rağmen, bu küçük şiirin Kuran-ı Kerim'de değişik lafızlarla bir kaç defa tekrar edilen bir ayetin manasıyla birebir örtüşmesi çarpıcı görünüyor. "O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman, 'biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz,' derler."²²

*Eğiliyor, doğruluyoruz
Eziliyor, büzülüyoruz
Buğday misali öğütülüyoruz
Hamur misali yoğruluyoruz
Günlerimizi birbirine ekleyip
Sana doğru geliyoruz²³*

²¹ Cahit Koytak, *Ölüme Çare ya da Şen Maneriyat*, Timaş Yay., 2012. s. 280

²² Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim*, c.1, İstanbul 1981. s. 44

²³ B. Rahmi Eyüboğlu, *age.*, s. 405

Yazıda vurgulandığı gibi, Bedri Rahmi’de duygu ve düşünce olarak zikzak çizen bir Tanrı anlayışına karşılık, Koytak’ın dünyasında sürekli ve bilinçli olarak yinelenen bir Tanrı tasavvuru vardır. Onun her şiirinde tanrısal bir iradenin sözün her yerine hâkim olduğunu okur zorlanmadan sezer.

Kaynakça

- ATLANSOY, Hüseyin, “Dağın Öteki Yüzüne Çizilen Büyük Atlas”, *Hece Dergisi*, S. 7, ss. 89-90, 2003.
- ÇELİK, Abdullah, *Bedri Rahmi Eyüboğlu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.
- EROĞLU, Ebubekir, *Modern Türk Şairinin Doğası*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.
- EYÜBOĞLU, B. Rahmi, *Dol Karabakır Dol*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2009.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, *Alemlerin Rabbi Allah*, Denge Yay., İstanbul 2006.
- KARPAT, Kemal, *Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yay., İstanbul 2009.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 1981.
- KORKMAZ, Ramazan-ÖZCAN, Tarık, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ed. Talat Sait Halman), C. 4, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2007.
- KOYTAK, Cahit, “Münzevinin Aynaları”, *Kaşgar Dergisi*, S. 15, Mayıs, İstanbul 2000.
- KOYTAK, Cahit, *Prolog*, Taraf Gazetesi, 05.10.2009, www.taraf.com.tr/yazilar/cahit-koytak/prolog/7779/
- KOYTAK, Cahit, *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- KOYTAK, Cahit, *İlk Atlas*, Timaş Yay., İstanbul 2011.
- KOYTAK, Cahit, *Ölüme Çare ya da Şen Maneviyat*, Timaş Yay., İstanbul, 2012.
- MERİÇ, Cemil, *Kültürden İrfana*, İnsan Yay., İstanbul 1986.
- OKTAY, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı: 1923-1950*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.
- ULUDAĞ Süleyman, “Ferid Kâm ve Vahdet-i Vücüd Adlı Eseri”, *Tasavvufi İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2, S. 23, ss. 25-35,2009